

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ

УДК 330.341.1:338.45(477)

Анатолій Іванович Землянкін,

канд. екон. наук,

Ірина Юріївна Підоричева,

канд. екон. наук

Інститут економіки промисловості
НАН України, Київ

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: ПОТОЧНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ

Нині будь-яка держава, яка демонструє прихильність до сприяння промисловій конкурентоспроможності та економічному зростанню, підвищенню добробуту громадян, відносить до своїх провідних цілей забезпечення процвітання науки та надання виробничого характеру науковим дослідженням і розробкам. Політика держави у науковій і науково-технічній сферах та національні системи інновацій стають першочерговими питаннями урядів країн і високопосадових осіб. А в країнах, що зазнали суттєвих економічних потрясінь, стимулювання прихованого інноваційного потенціалу розглядається як можливий каталізатор відновлення їх економік.

Інноваційний розвиток завжди перебуває в центрі уваги вчених. Але відносно новою в економічній науці є проблематика регіонального інноваційного розвитку. Підвищення інтересу до її розгляду припало лише початок-середину 1990-х років, коли значно посилилася конкуренція на світових ринках. Відтоді дослідженню інноваційних процесів, які здійснюються на регіональному рівні, приділяється значна увага.

Вагомий внесок у формування теорій регіонального зростання та розвитку з інноваційною домінантою зробили як зарубіжні, так і українські вчені. Найбільш значимі наукові результати у сфері розвитку регіональних інноваційних систем

належать таким провідним світовим теоретикам, як Ф. Кук, Б. Асхайм, А. Ізаксен, М. Андерссон, Ч. Карлссон, Д. Долоре, С. Парто [1-4].

Як відзначає Ф. Кук [1, с. 4], регіони, особливо, коли на їх території діють кластери та відповідні адміністративні механізми підтримки інноваційних підприємств, є більш значимими спільнотами економічних інтересів і можуть налагодити ефективну взаємодію між економічними суб'єктами. Представники скандинавської школи Б. Асхайм і А. Ізаксен запропонували концепцію регіонів навчання, у якій промислові регіони виступили джерелом інновацій. Розглядаючи промислові райони Норвегії, вчені дійшли висновку про наявність у них значного інноваційного потенціалу для безперервного продукування нововведень [2].

Чимало робіт, присвячених осмисленню ролі інновацій у регіональному розвитку, пошуку шляхів підвищення інноваційної сприйнятливості економіки регіонів, підготовлено українськими вченими, фахівцями Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, Інституту економіки та прогнозування НАН України, Інституту економіки промисловості НАН України.

Так, загальні теоретичні та практичні аспекти інноваційного розвитку регіонів висвітлено у праці [5], різнопланові

© А.І. Землянкін, І.Ю. Підоричева, 2015

проблеми формування та розвитку регіональних інноваційних систем України, у тому числі наукового та економіко-технологічного потенціалу регіонів, фінансового, організаційного й інвестиційного механізмів забезпечення його реалізації, досліджено в роботі [6]. Комплексну характеристику особливостей розвитку національної промисловості, а також інноваційної складової промислового розвитку територій надано в науково-аналітичній доповіді [7].

Однак досі нагальною залишається проблема інноваційного оновлення української економіки. Вона ще більше посилюється в умовах економічної кризи, триваючого збройного військового конфлікту на сході України та світової геополітичної напруженості. Кризовий соціально-економічний стан, в якому перебуває наша держава, змушують шукати можливості для виживання, які надає інноваційний процес. Саме в кризових умовах створюються механізми тяжіння до економічної структури нових галузей, активізуються процеси модернізації та розвитку інноваційного сектору економіки. Опанування більш досконалих технологій і процесів відкриває нові виробничі можливості для випуску конкурентної продукції, забезпечує прорив у підвищенні ефективності економіки та її перехід до нового етапу розвитку – циклу економічної активності. Таким чином, подальше дослідження проблем інновацій, їх ефективної комерціалізації та поширення в економіці є важливим завданням.

Виключної значимості інноваційні процеси набувають для промислових регіонів в умовах необхідності найшвидшого вирішення ними важливих стратегічних завдань, пов'язаних з оновленням техніко-технологічної бази провідних галузей промисловості та розширенням на її основі масштабів виробництва готової кінцевої продукції – наукомісткої, з високою часткою доданої вартості; забез-

печенням збалансованого промислового, соціального та екологічного розвитку; реструктуризацією соціальної інфраструктури; зміцненням їх ділового іміджу.

Метою статті є здійснення стислого оперативного аналізу стану і тенденцій розвитку інноваційної діяльності в промислових регіонах України на основі останніх доступних даних, що надаються Державною службою статистики України та головними управліннями статистики у відповідних регіонах, визначення нагальних проблем та основних відмінностей у рівнях інноваційного розвитку Дніпропетровської, Запорізької, Донецької та Луганської областей.

В Україні, на відміну від розвинутих країн, інтенсивність витрат на наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки невпинно знижується. Так, за 2004-2014 рр. наукоємність ВВП скоротилася на 0,55% та у 2014 р. склала 0,68% ВВП – мінімальне значення цього показника за всю історію незалежності України [8, с. 57; 9, с. 155; 10]. Частка продукції машинобудування – як головної галузі промисловості, що впливає на розвиток інших сфер господарювання, – у структурі експорту України у січні-лютому 2015 р. знизилася до 9,0% (у 2014 р. вона становила 10,5%) [11, с. 16; 12, с. 16]. Експорт високотехнологічної української продукції складає 6% від загального експорту промислових товарів (для порівняння: у таких нових індустріальних країнах, як Південна Корея, Сінгапур, Таїланд, Малайзія, цей показник дорівнює відповідно 27; 47; 20 і 44%) [13]. Основна ж частка експорту припадає на продукцію агропромислового комплексу, харчової промисловості та недорогочінні метали і вироби з них (65,0% товарного експорту України станом на січень-лютий 2015 р.) [11, с. 16]. Фактично країна перебуває в технологічній кризі.

Досі не подолано кризовий стан української інноваційної сфери, пов'яза-

ний зі слабким попитом підприємств на інновації, їх низькою інноваційною активністю, незначними обсягами фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності тощо. Вочевидь, що стан інноваційної діяльності в Україні важко визнати задовільним [14]. За даними державної статистики, інноваційною діяльністю займається менше п'ятої частини

загальної кількості промислових підприємств (табл. 1), що значно нижче аналогічного показника не тільки провідних індустріальних країн, але і багатьох країн, що розвиваються (Німеччина – 83,0%, Бельгія – 67,9, Ірландія – 67,1, Франція – 56,1, Чеська Республіка – 54,0, Латвія – 32,6, Болгарія – 31,5, Угорщина та Румунія – 30,4, Польща – 28,5%) [15; 16].

Таблиця 1

Динаміка показників інноваційної діяльності промислових підприємств України¹

Показники	2010	2011	2012	2013	2014
Кількість інноваційно активних підприємств, одиниць (% до загальної кількості промислових підприємств)	1462 (13,8)	1679 (16,2)	1758 (17,4)	1715 (16,8)	1609 (16,1)
Кількість підприємств, що впроваджували інновації (% до загальної кількості промислових підприємств)	1217 (11,5)	1327 (12,8)	1371 (13,6)	1312 (13,6)	1208 (12,1)
Упроваджено нових технологічних процесів, од.	2043	2510	2188	1576	1743
у т.ч. маловідходних, ресурсозберігаючих	479	517	554	502	447
Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	2408	3238	3403	3138	3661
у т.ч. нових видів машин, устаткування, приладів, апаратів	663	897	942	809	1314
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн (% до загального обсягу реалізованої промислової продукції)	33697,6 (3,8)	42386,7 (3,8)	36157,7 (3,3)	35891,6 (3,3)	25669,0 (2,5)
Обсяг реалізованої інноваційної продукції за межі України, млн грн (% до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції)	13713,0 (40,7)	12630,6 (29,8)	13354,9 (36,9)	16053,4 (44,8)	д/в *

¹ Складено за джерелами [15; 17, с. 167, 181, 203; 19, с. 163, 165, 217, 218; 20, с. 185, 186, 188, 241; 21].

* д/в – дані відсутні.

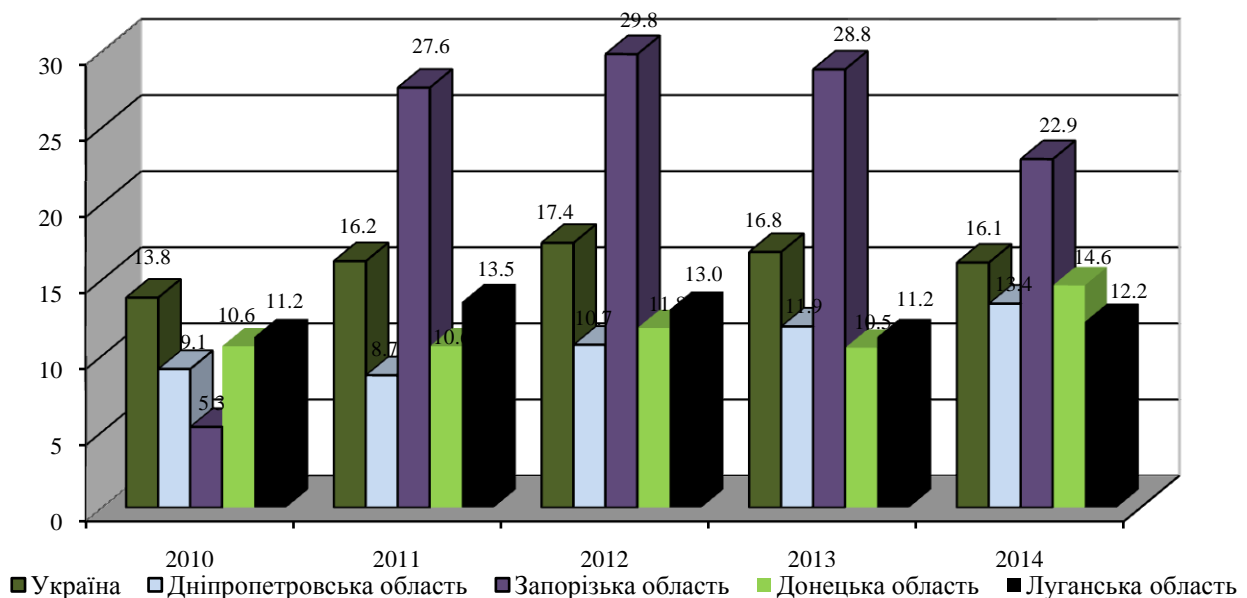
У регіональному розрізі протягом 2010-2014 рр. найнижчий рівень інноваційної активності промислових підприємств спостерігався в Закарпатській (максимальне значення становило 10,8% у 2010 р.; мінімальне – 6,0% у 2014 р.) та Полтавській областях (максимальне –

11,8% у 2010 р.; мінімальне – 8,0% у 2014 р.). Відповідно найвищий рівень цього показника продемонстрували підприємства Херсонської (максимальне – 26,5% у 2011 р.; мінімальне – 17,7% у 2010 р.; у 2014 р. – 24,2%), Запорізької (максимальне – 29,8% у 2012 р.; міні-

мальне – 5,3% у 2010 р.; у 2014 р. – 22,9%) та Івано-Франківської областей (максимальне – 22,8% у 2014 р.; мінімальне – 18,1% у 2010 р.) [15; 17, с. 166, 167; 18, с. 177-178].

У промислових (індустріально розвинутих) регіонах – Донецькій, Луганській та Дніпропетровській областях (окрім Запорізької області) впродовж останніх п'яти років інноваційна активність підприємств жодного разу не перевищувала середнього показника по країні (рис. 1). Причини цього частково полягають у тому, що підприємства гірничодобувної та металургійної галузей, які посідають

провідне місце у структурі промислового комплексу цих областей, мають низьку наукоємність, їх технології є відносно стабільними, а продукція – однотипною і нерізноманітною. Тоді як Запорізька область спеціалізується переважно на наукоємних галузях машинобудування – приладобудуванні, електротехнічній, авіаційній промисловості, які є більш сприйнятливими до інновацій і більшою мірою потребують освоєння інноваційно-ринкових механізмів господарювання для виходу на конкурентоспроможні позиції на внутрішньому та світовому ринках.

(побудовано за джерелами [15; 17, с. 166, 167; 18, с. 177-178])

Рис. 1. Динаміка частки інноваційно активних підприємств промисловості у загальній кількості промислових підприємств в Україні та індустріально розвинутих регіонах, %

Разом із тим, як свідчить аналіз, результати інноваційної діяльності не завжди є найвищими в тих регіонах, де сконцентровані інноваційно активні підприємства. Це безпосередньо стосується підприємств Запорізької області, якими у 2014 р. було реалізовано лише 1530,0 млн

грн інноваційної продукції, або 1,7% від загального обсягу промислової продукції. В абсолютному значенні це не найкращий показник серед інших регіонів (6 місце). Наприклад, підприємствами Полтавської області було реалізовано в 4,3 раза більше інноваційної продукції –

6519,5 млн грн (1 місце), хоча за рейтингом кількості інноваційно активних підприємств область можна віднести до групи аутсайдерів. За відносним значенням цього показника Запорізька область та-

кож не входить до лідерів, а посідає лише 12 місце (у 2012 р. – 14), натомість Полтавська та Закарпатська області посідають відповідно 2 та 3 місця (табл. 2).

Таблиця 2

Інноваційна діяльність промислових підприємств по регіонах¹

Регіон	Кількість інноваційно активних підприємств, од.			Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %			Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн			Частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %		
	2013	2014	Ранг 2013/2014	2013	2014	Ранг 2013/2014	2013	2014	Ранг 2013/2014	2013	2014	Ранг 2013/2014
Україна	1715	1609	100/100	16,8	16,1	100/100	35891,6	25669,0	100/100	3,3	2,5	100/100
Вінницька	55	46	14/12	19,4	14,2	8/14	498,5	664,1	18/13	2,3	2,3	14/9
Волинська	23	30	24/20	10,5	10,8	22/21	287,0	316,6	20/18	3,0	2,5	11/7
Дніпропетровська	84	109	7/4	11,9	13,4	20/15	3813,0	1563,1	3/5	1,9	0,7	17/19
Донецька	85	45	6/13	10,5	14,6	22/13	6130,8	1018,0	1/7	3,0	1,7	11/12
Житомирська	57	48	13/11	17,5	12,5	12/17	829,3	255,2	13/19	5,5	1,4	5/15
Закарпатська	15	16	25/21	6,9	6,0	24/24	1363,9	837,6	9/10	15,5	8,4	1/3
Запорізька	115	108	4/5	28,8	22,9	1/2	1671,1	1530,0	7/6	2,3	1,7	14/12
Івано-Франківська	87	99	5/6	21,4	22,8	3/3	881,6	883,2	11/9	4,3	3,8	8/5
Київська	68	66	10/8	13,5	11,6	19/19	831,4	897,4	14/8	2,4	2,2	13/10
Кіровоградська	46	49	17/10	18,3	17,3	9/8	803,8	504,4	15/16	6,4	2,9	4/6
Луганська	61	16	11/21	11,2	12,2	21/18	1416,9	38,0	8/25	2,1	0,2	15/20
Львівська	116	129	3/3	16,6	16,4	14/10	849,5	731,9	12/11	3,0	2,1	11/11
Миколаївська	81	67	8/7	24,9	19,9	4/6	639,2	363,8	16/17	3,0	1,5	11/14
Одеська	69	67	9/7	17,6	16,8	11/9	916,8	698,7	10/12	3,6	2,4	10/8
Полтавська	33	33	21/18	8,1	8,0	23/23	399,6	6519,5	2/1	6,5	8,9	3/2
Рівненська	39	45	19/13	14,9	14,9	17/12	111,9	134,6	24/22	0,8	0,8	20/18
Сумська	32	46	22/12	14,0	17,6	18/7	2328,8	2610,7	6/2	10,4	10,4	2/1
Тернопільська	36	36	20/16	17,1	14,9	13/12	155,4	133,4	22/23	2,6	1,7	12/12
Харківська	182	191	1/1	23,2	22,4	6/4	2972,3	2609,8	5/3	4,8	3,8	6/5
Херсонська	48	54	15/9	23,6	14,2	5/1	406,3	657,8	19/14	4,0	5,4	9/4
Хмельницька	58	38	12/14	18,2	11,0	10/20	263,2	162,8	21/20	1,6	0,9	18/17
Черкаська	47	37	16/15	15,0	10,6	16/22	566,9	556,3	17/15	2,0	1,6	16/13
Чернівецька	30	34	23/17	16,5	15,6	15/11	99,9	81,7	25/24	2,6	2,0	12/11
Чернігівська	45	32	18/19	20,7	13,1	7/16	147,9	151,7	23/21	1,1	1,0	19/16
м. Київ	142	168	2/2	25,6	21,7	2/5	3178,4	1748,6	4/4	4,4	2,0	7/11

¹ Складено за джерелами [15; 21].

За показниками впровадження інновацій на промислових підприємствах упродовж останніх років провідне місце серед індустріально розвинутих регіонів посідала Запорізька область, хоча динаміка зростання була нестабільною (табл. 3). В інших промислових регіонах показники впровадження інновацій демонстрували негативну динаміку, окрім

освоєння нових видів техніки, кількість найменувань яких у Дніпропетровській та Донецькій областях збільшилася за 2000-2013 рр. у 2,7 та 1,3 раза відповідно. У Луганській області лише за показником упровадження нових технологічних процесів спостерігалось незначне зростання – на 7,5%.

Таблиця 3

Динаміка показників упровадження інновацій на промислових підприємствах індустріально розвинутих регіонів України¹

Регіон	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014
<i>Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %</i>								
Україна	14,8	8,2	10,7	11,5	12,8	13,6	13,6	12,1
Дніпропетровська область	13,6	7,5	6,3	7,1	7,1	7,7	7,8	д/в*
Запорізька область	13,2	5,8	6,3	4,6	18,3	17,8	18,0	д/в
Донецька область	21,7	6,7	8,2	9,3	9,5	10,9	10,3	9,1
Луганська область	12,1	3,2	8,4	9,3	12,5	11,4	9,9	д/в
<i>Упроваджено інноваційних технологічних процесів, од.</i>								
Україна	1403	1808	1893	2043	2510	2188	1576	1743
Дніпропетровська область	149	79	50	57	83	104	51	д/в
Запорізька область	130	351	134	170	509	114	207	д/в
Донецька область	158	90	74	70	79	71	58	11
Луганська область	40	35	14	29	43	48	43	д/в
<i>у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих</i>								
Україна	430	690	753	479	517	554	502	447
Дніпропетровська область	51	42	19	18	34	32	20	д/в
Запорізька область	17	93	33	21	52	40	48	д/в
Донецька область	76	43	43	42	33	37	28	9
Луганська область	9	10	5	9	21	8	6	д/в
<i>Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань</i>								
Україна	15323	3152	2685	2408	3238	3403	3138	3661
Дніпропетровська область	500	88	104	110	100	164	164	д/в
Запорізька область	230	86	132	114	619	446	397	д/в
Донецька область	866	172	132	124	143	171	230	80
Луганська область	258	42	31	39	35	49	51	д/в
<i>з них нових видів техніки</i>								
Україна	631	657	641	663	897	942	809	1314
Дніпропетровська область	21	31	41	49	29	56	57	д/в
Запорізька область	36	58	69	48	97	156	193	д/в
Донецька область	42	68	36	41	46	59	56	51
Луганська область	9	1	3	9	3	10	8	д/в

¹ Складено за джерелами [15; 22-25].

*д/в – дані відсутні.

Структура загальних інноваційних витрат також дещо різниться у промислових регіонах (табл. 4). Так, у Дніпропетровській та Луганській областях інноваційна діяльність підприємств здійснюється переважно за рахунок закупівлі обладнання: у 2013 р. цей напрям витрат складав близько трьох четвертих загальних інноваційних витрат. При цьому в середньому щорічно впродовж 2010-2013 рр. даний напрям витрат в областях зростав на 48,5 і 32,6% відповідно. У структурі інноваційних витрат підприємств Запорізької області частка витрат підприємств

на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, навпаки, зменшилася – на 11,1% (у 2013 р. проти 2000 р.), у Донецькій області падіння склало у 2013 р. – 5,3%, у 2014 р. – лише 0,2%. За обсягом витрат в абсолютному значенні лідерами є Дніпропетровська та Донецька області. Але найбільш досконалою виглядає все ж таки структура інноваційних витрат підприємств Запорізької області: найбільшу частку в ній складають витрати на дослідження і розробки (47,0%), дещо меншу – витрати на закупівлю нового обладнання (43,3%).

Таблиця 4

Інноваційні витрати промислових підприємств індустріально розвинутих регіонів України за напрямками

Показник	2010		2011		2012		2013		2014	
	млн грн	% до загального обсягу	млн грн	% до загального обсягу	млн грн	% до загального обсягу	млн грн	% до загального обсягу	млн грн	% до загального обсягу
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
<i>Дніпропетровська область</i>										
Усього	379,9	100,0	950,5	100,0	1120,0	100,0	1057,8	100,0	д/в*	д/в
у тому числі:										
дослідження і розробки	97,7	25,7	121,0	12,7	140,3	12,5	36,3	3,4	д/в	д/в
придбання інших зовнішніх знань	2,1	0,6	2,9	0,3	2,4	0,2	1,2	0,1	д/в	д/в
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	249,2	65,6	529,8	55,8	800,0	71,5	815,8	77,2	д/в	д/в
інші витрати	30,9	8,1	296,8	31,2	177,3	15,8	204,5	19,3	д/в	д/в
<i>Запорізька область</i>										
Усього	128,6	100,0	800,4	100,0	242,9	100,0	298,6	100,0	д/в	д/в
у тому числі:										
дослідження і розробки	53,8	41,8	77,0	9,6	66,0	27,2	140,2	47,0	д/в	д/в
придбання інших зовнішніх знань	0,6	0,5	252,3	31,5	0,2	0,1	0,4	0,1	д/в	д/в
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	69,9	54,4	418,0	52,3	107,9	44,4	129,2	43,3	д/в	д/в
інші витрати	4,3	3,3	53,1	6,6	68,8	28,3	28,8	9,6	д/в	д/в
<i>Донецька область</i>										
Усього	786,1	100,0	2391,2	100,0	1447,6	100,0	930,7	100,0	516,1	100,0
у тому числі:										
дослідження і розробки	236,6	30,1	157,6	6,6	158,7	11,0	156,7	16,8	151,1	29,3

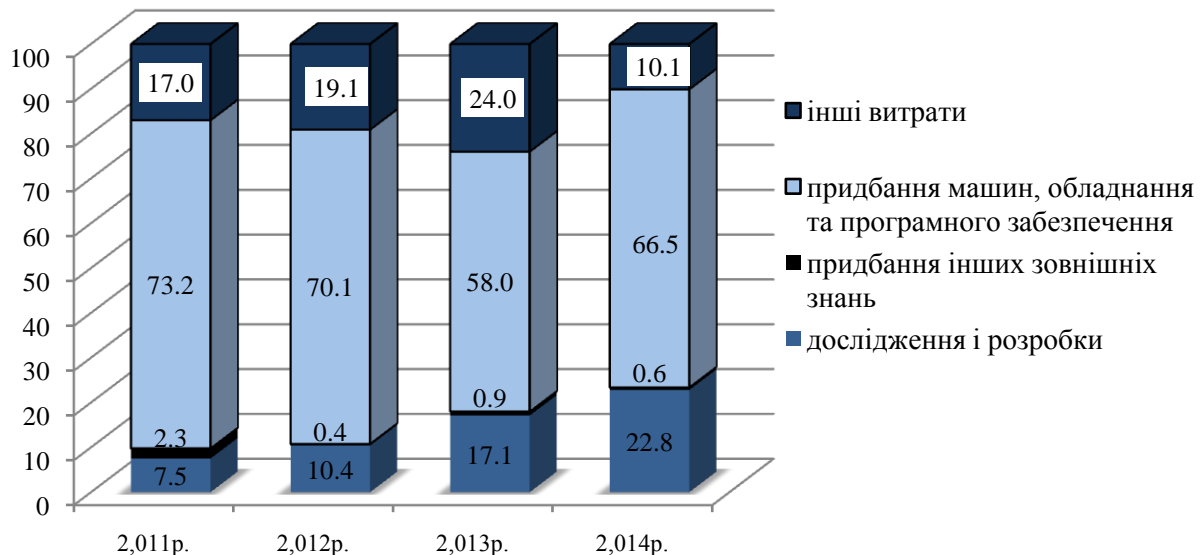
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
придбання інших зовнішніх знань	14,5	1,8	16,7	0,7	10,7	0,7	11,1	1,2	1,2	0,2
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	477,0	60,7	1984,3	83,0	842,3	58,2	515,0	55,4	312,1	60,5
інші витрати	58,0	7,4	232,6	9,7	435,9	30,1	247,9	26,6	51,7	10,0
<i>Луганська область</i>										
Усього	243,1	100,0	167,1	100,0	328,1	100,0	372,5	100,0	д/в	д/в
у тому числі:										
дослідження і розробки	14,0	5,8	13,9	8,3	13,4	4,1	33,4	9,0	д/в	д/в
придбання інших зовнішніх знань	49,7	20,4	19,5	11,7	18,6	5,7	40,1	10,8	д/в	д/в
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	119,5	49,2	70,9	42,4	171,5	52,3	278,3	74,7	д/в	д/в
інші витрати	59,9	24,6	62,8	37,6	124,6	37,9	20,7	5,5	д/в	д/в

¹ Складено за джерелами [26-29].

*д/в – дані відсутні.

Порівнюючи ці показники з аналогічними по Україні (рис. 2), слід відзначити, що структура витрат Дніпропетровської та Луганської областей є гіршою за загальнодержавну, Донецької – дещо порівнянню, Запорізької області – про-

гресивнішою. І це незважаючи на позитивну тенденцію збільшення в цілому по країні витрат підприємств на дослідження і розробки – на 5,7% у 2014 р. порівняно з 2013 р. і на 12,4% порівняно з 2012 р.

Складено за джерелами [15; 17, с. 173; 18, с. 185; 21]

Рис. 2. Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності національної промисловості, %

Така структура витрат на інновації характерна для країн із перехідною економікою, які не є світовими технологічними лідерами. Підприємства цих країн можуть бути інноваційно активними, однак їх продукція є інноваційною скоріше для самого підприємства або внутрішнього ринку, але не для світу. Інноваційна діяльність у них зосереджена переважно на імпорті технологій, їх адаптації до національних умов та ефективній експлуатації. Частка витрат на закупівлю техніки, обладнання та програмного забезпечення в загальному обсязі витрат на інновації в Україні перебуває в межах нормального діапазону для нових країн-членів ЄС: у Польщі вона складає 87%, Румунії – 85, Чеській Республіці – 60%, але вже у Португалії є дещо меншою – 53%, Угорщині – 52, Італії – 45, Німеччині – 37%, у Франції та Фінляндії вона дорівнює лише 18% при відповідно 76 і 80% витрат, що спрямовуються на дослідження та розробки [30, с. 39-40].

Основним і майже єдиним джерелом фінансування інноваційної діяльнос-

ті залишаються власні кошти підприємств (табл. 5). Зокрема, у Запорізькій та Донецькій областях їх частка в загальному обсязі фінансування в деякі роки досягала позначки 99,9%. Це вказує на відсутність ефективних систем підтримки інновацій на додаток до фінансування за рахунок власних доходів підприємств і боргового фінансування (отримання банківських кредитів). Такі способи фінансування інновацій мають чимало обмежень. Зокрема, банки воліють надавати кредити під менш ризиковані проекти та не готові прийняти ризик, пов'язаний із розробкою базисних інновацій. Із проблемою додаткового фінансового забезпечення часто стикаються саме стартапи та малі інноваційні підприємства, які не мають вільних коштів і в більшості випадків не можуть надати надійних гарантій банку для отримання кредиту. У розвинутих країнах нестача фінансових ресурсів, необхідних для виведення інноваційної продукції на ринок, компенсується коштами венчурних інвесторів, бізнес-анголів і краудфандінгу.

Таблиця 5

Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності у промисловості індустріально розвинутих регіонів України¹

Показник	2010		2011		2012		2013		2014	
	млн грн	% до загального обсягу	млн грн	% до загального обсягу	млн грн	% до загального обсягу	млн грн	% до загального обсягу	млн грн	% до загального обсягу
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
<i>Дніпропетровська область</i>										
Усього	379,9	100,0	950,5	100,0	1120,0	100,0	1057,8	100,0	д/в*	д/в
у т.ч. за рахунок коштів:										
власних	329,4	86,7	883,2	92,9	1013,8	90,5	1040,9	98,4	д/в	д/в
держбюджету	46,2	12,2	56,7	5,9	100,2	8,9	–	–	д/в	д/в
місцевих бюджетів	–	–	2,9	0,03	0,3	0,03	–	–	д/в	д/в
позабюджетних фондів	–	–	–	–	–	–	–	–	д/в	д/в
вітчизняних інвесторів	0,2	0,05	0,1	0,01	0,3	0,03	–	–	д/в	д/в
іноземних інвесторів	–	–	4,1	0,4	–	–	–	–	д/в	д/в
кредитів	–	–	–	–	5,4	0,5	–	–	д/в	д/в
інших	4,1	1,1	3,4	0,4	–	0,5	16,9	1,6	д/в	д/в

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
<i>Запорізька область</i>										
Усього	128,6	100,0	800,4	100,0	242,9	100,0	298,6	100,0	д/в	д/в
у т.ч. за рахунок коштів:										
власних	127,9	99,5	648,8	81,1	235,4	96,9	298,6	99,9	д/в	д/в
держбюджету	0,7	0,5	11,8	1,5	1,1	0,5	–	–	д/в	д/в
місцевих бюджетів	–	–	0,1	0,01	2,7	1,1	–	–	д/в	д/в
позабюджетних фондів	–	–	–	–	–	–	–	–	д/в	д/в
вітчизняних інвесторів	–	–	12,7	1,5	–	–	–	–	д/в	д/в
іноземних інвесторів	–	–	9,5	1,2	–	–	–	–	д/в	д/в
кредитів	–	–	117,5	14,7	3,7	1,5	–	–	д/в	д/в
інших	–	–	–	–	0,04	0,01	0,004	0,001	д/в	д/в
<i>Донецька область</i>										
Усього	786,1	100,0	2391,3	100,0	1447,6	100,0	930,8	100,0	516,1	100,0
у т.ч. за рахунок коштів:										
власних	770,7	98,0	1700,4	71,1	1321,9	91,4	930,3	99,9	515,5	99,8
держбюджету	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
місцевих бюджетів	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
позабюджетних фондів	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
вітчизняних інвесторів	–	–	–	–	48,4	3,3	–	–	–	–
іноземних інвесторів	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
кредитів	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
інших	15,4	2,0	690,9	28,9	77,3	5,3	0,4	0,1	0,5	0,2
<i>Луганська область</i>										
Усього	243,1	100,0	167,1	100,0	328,2	100,0	372,5	100,0	д/в	д/в
у т.ч. за рахунок коштів:										
власних	196,7	80,9	111,8	66,9	192,6	58,7	140,6	37,7	д/в	д/в
держбюджету	–	–	–	–	–	–	–	–	д/в	д/в
місцевих бюджетів	–	–	–	–	–	–	–	–	д/в	д/в
позабюджетних фондів	–	–	–	–	–	–	–	–	д/в	д/в
вітчизняних інвесторів	... ¹	... ¹	... ¹	... ¹	87,9	26,8	109,3	29,3	д/в	д/в
іноземних інвесторів	... ¹	... ¹	–	–	–	–	–	–	д/в	д/в
кредитів	–	–	–	–	–	–	–	–	д/в	д/в
інших	... ¹	... ¹	... ²	... ²	47,6	14,5	122,6	33,0	д/в	д/в

¹ Складено за джерелами [31-34].

*д/в – дані відсутні.

Примітки:

¹ Інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику»;

² Інформацію вилучено з метою забезпечення виконання Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності інформації.

Пріоритетне значення для забезпечення економічного відновлення промислових регіонів має суттєве підвищення їх інвестиційної привабливості. Досвід найбільш швидкозростаючих економік світу, таких як Китай, Індія, Південна Корея,

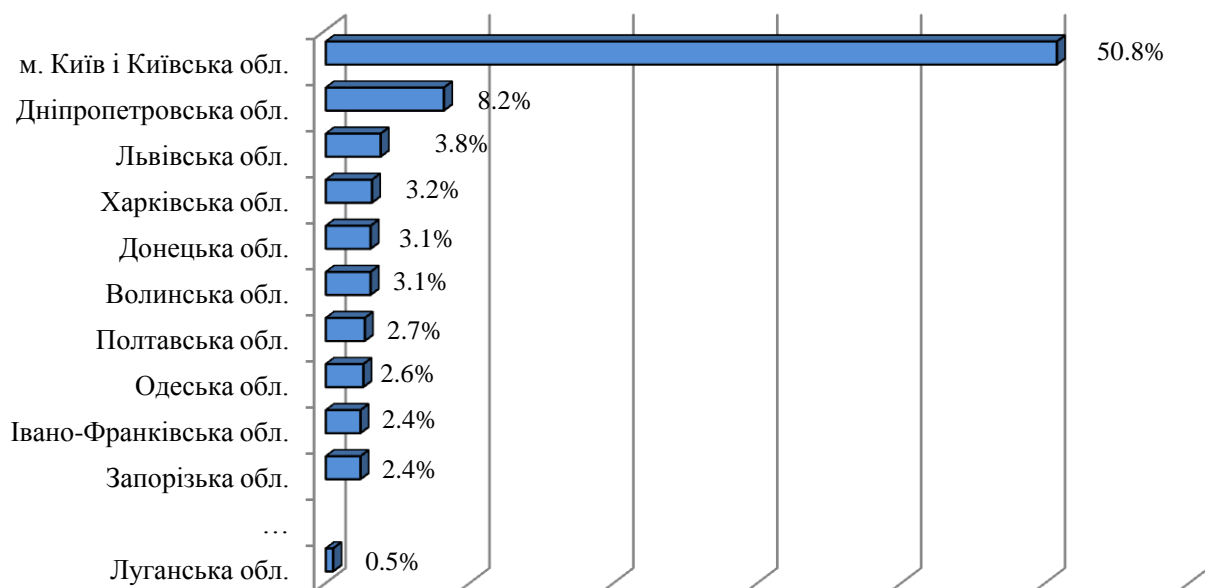
Сінгапур, Малайзія, свідчить про те, що високі норми нагромадження капіталу, як і декілька десятиліть тому, залишаються значущими факторами економічного зростання. Упродовж 2000-2013 рр. частка капітальних інвестицій, зокрема, у Китаї

та Індії, зросла на 40,0 і 37,5% відповідно, досягши рівня 49 і 33% ВВП станом на 2013 р. [35].

В Україні на регіональному рівні простежується прямий зв'язок між економічною динамікою та обсягами залучених інвестицій. Так, частка м. Києва і Київської області у створенні валового внутрішнього продукту у 2013 р. склала 25,0%, Дніпропетровської та Донецької областей – відповідно 10,0 і 10,8%, а їх частки в освоєнні капітальних інвестицій – 33,7; 8,3 і 10,9% відповідно. Тоді як частки 6 економічно найслабших областей, де створювалися найменші обсяги валового регіонального продукту (Чернівецька, Тернопільська, Рівненська, Волинська, Закарпатська, Херсонська області), варіювали лише в діапазоні 0,9-1,4% [36; 37].

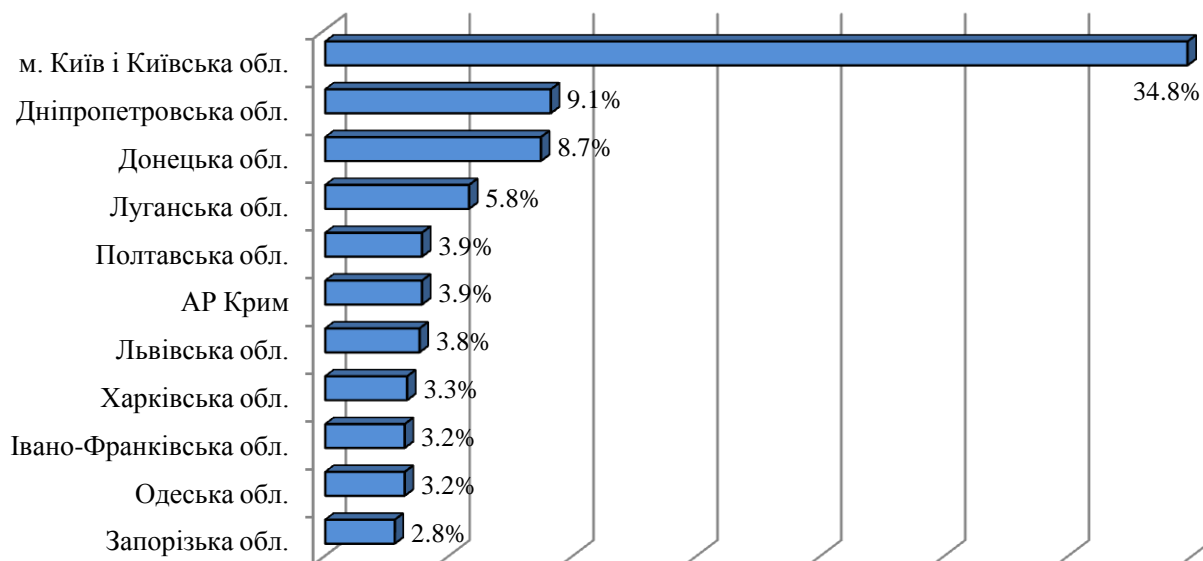
Дані, наведені на рис. 3, свідчать, що станом на початок 2015 р. лише Дніп-

ропетровська область серед інших індустриально розвинутих регіонів становила найбільший інтерес для інвесторів. І якщо раніше (у 2013 р.) Донецька область за обсягами освоєних капітальних інвестицій не тільки випереджала Дніпропетровську, але і була лідером серед інших регіонів, то вже за кілька місяців 2014 р. (рис. 4) вона значно втратила свою інвестиційну привабливість, а через рік посіла лише п'яте місце. Те саме стосується Луганської області, яка за обсягами освоєних капітальних інвестицій (станом на січень-березень 2015 р.) посідає останнє місце серед інших регіонів України. Це зумовлено об'єктивними причинами, пов'язаними з розв'язанням військового збройного конфлікту на сході України, масовими руйнуваннями, періодичною ескалацією конфронтації та невизначеністю щодо подальшої ситуації в зоні антитерористичної операції.

Складено за джерелом [38].

Рис. 3. Частка регіону в загальному обсязі освоєних капітальних інвестицій станом на січень-березень 2015 р., % до загального обсягу

Складено за джерелом [39].

Рис. 4. Частка регіону в загальному обсязі освоєних капітальних інвестицій станом на січень-березень 2014 р., % до загального обсягу

Результати оперативного аналізу стану та основних проблем інноваційної діяльності в промисловості індустріально розвинутих регіонів показали, що за рівнем інноваційної активності, обсягами реалізованої інноваційної продукції, інтенсивністю впровадження інновацій, структурою загальних інноваційних витрат області розрізняються між собою. Це обумовлено, насамперед, їх різною галузевою спеціалізацією, часткою промисловості у валовому регіональному продукті та структурою промисловості.

Розкриття потенціалу областей у сфері інновацій, зміцнення інноваційного попиту підприємств у традиційних галузях спеціалізації регіонів є довготривалим і складним процесом, який потребує більш цілеспрямованих комплексних зусиль на державному і регіональному рівнях. Йдеться саме про необхідність зміни світоглядної позиції власників підприємств, заснованої на рентоорієнтованій поведінці та орієнтації на короткострокові індивідуалізовані цілі. Існування такої

моделі господарювання протягом багатьох років націлювало підприємства на отримання прибутку не за рахунок інвестицій в інноваційну діяльність, а шляхом вилучення надходів від експорту сировини та використання дешевої робочої сили. Наслідком цього стало індиферентне ставлення власників підприємств до науки та інновацій, послаблення зв'язків наукової сфери з промисловістю, використання застарілих ресурсо- й енергоємних технологій виробництва.

Зламати усталену практику господарювання можна шляхом створення конкурентного ринкового середовища, у тому числі залучення прямих іноземних інвестицій, яке б змусило олігархічний бізнес вкладати кошти в інновації, відмовлятися від застарілих технологій виробництва, підвищувати якість продукції, сприяючи таким чином більш повному використанню наявного потенціалу регіонів. Підприємства мають розглядати нові умови не як загрозу втрати свого бізнесу, а як можливість для його зростання

та суттєвого підвищення власної конкурентоспроможності.

Погіршення українсько-російського економічного співробітництва та фактична неможливість його поліпшення в найближчому майбутньому, запровадження та подовження на поточний 2015 рік Європейським Союзом торговельних преференцій для України вже сьогодні підштовхують український бізнес до перегляду своїх торгово-виробничих зв'язків, стратегічних установок і ринкової поведінки, оновлення принципів і культури ведення бізнесу, пошуку нових шляхів збуту продукції як на внутрішньому ринку, так і за кордоном. На сьогоднішній день такі орієнтири є одними з найсуттєвіших викликів, що постали перед експорторієнтованими галузями української економіки.

Визначення найбільш вагомих бар'єрів, що гальмують інноваційну діяльність у промислових регіонах, і розробка конкретних пропозицій щодо стимулювання підприємств до здійснення модернізації виробництва в умовах реалізації структурних реформ і подальшої інтеграції України у європейський та світовий економічний простір є напрямками подальших досліджень.

Література

1. Strategies for regional innovation systems: learning transfer and applications / United Nations Industrial Development Organization [Електронний ресурс]. – 2003. – 38 р. – Режим доступу: http://www.unido.org/fileadmin/user_media/Publications/Pub_free/Strategies_for_regional_innovation_systems.pdf.
2. Asheim B. Location, agglomeration and innovation: towards regional innovation system in Norway? [Електронний ресурс] / B. Asheim, A. Isaksen. – Oslo: STEP group, 1996. – 64 р. – Режим доступу: <http://www.nifu.no/files/2012/11/STEPrapport13-1996.pdf>.
3. Andersson M. Regional Innovation Systems in Small & Medium-Sized Regions: A Critical Review & Assessment. Centre of Excellence for Science and Innovation Studies, Royal Institute of Technology [Електронний ресурс] / M. Andersson, C. Karlsson. – Режим доступу: https://static.sys.kth.se/itm/wp/cesis/cesiswp_10.pdf.
4. Doloreux D. Regional Innovation Systems: A Critical Synthesis. United Nations University. Institute of New Technologies [Електронний ресурс] / D. Doloreux, Parto Saeed. – Режим доступу: <http://www.intech.unu.edu/publications/discussion-papers/2004-17.pdf>.
5. Соловйов В.П. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики: монографія / В.П. Соловйов, Г.І. Кореняко, В.М. Головатюк. – К.: Фенікс, 2008. – 224 с.
6. Регіональні інноваційні системи України: стан формування та розвитку в умовах інтеграційних процесів: монографія / за ред. Л.І. Федулової; НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». – К., 2013. – 724 с.
7. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доповідь / О.І. Амоша, В.П. Вишневський, Л.О. Збаразська та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневського; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2014. – 200 с.
8. Амоша О.І. Інтеграція науки, освіти і виробництва як стратегічний напрям формування інноваційної економіки / О.І. Амоша, А.І. Землянкін, І.Ю. Підоричева // Прометей: регіон. зб. наук. праць з економіки. – Донецьк: ІЕП НАН України, ДЕГІ, 2012. – № 3. – С. 56-67.
9. Підоричева І.Ю. Фінансове забезпечення та організаційно-економічне супроводження інноваційних процесів в економіці України / І.Ю. Підоричева // Економічний вісник Донбасу. – 2014. – № 3 (37). – С. 154-170.

10. Виконання наукових та науково-технічних робіт у 2014 році: експрес-випуск Державної служби статистики України №109/0/05.Звн-15 від 20.04.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

11. Соціально-економічний розвиток України за січень-березень 2015 рік (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя за 2014 рік (річні дані) та 2015 рік – також без частини зони проведення антитерористичної операції) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

12. Соціально-економічний розвиток України за січень 2015 року (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, за 2014 рік (річні дані) та 2015 рік – також без частини зони проведення антитерористичної операції) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

13. High-technology exports (% of manufactured exports) / Дані Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS>.

14. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

15. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2014 році: експрес-випуск Державної служби статистики України №97/0/05.Звн-15 від 14.04.2015 р. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

16. Eurostat (2014) Enterprises by type of innovation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do;jsessionid=czFSId1DzSZzW48C1NzqbnV0bnDQDcUg5fPZ3CLGdM4MS7nW4!1861904990>.

17. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. – 314 с.

18. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 305 с.

19. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2013. – 287 с.

20. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2011. – 282 с.

21. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2013 році: експрес-випуск Державної служби статистики України №131/0/05.Звн-14 від 14.04.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

22. Впровадження інновацій на промислових підприємствах: матеріали Головного управління статистики у Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dneprstat.gov.ua/>.

23. Впровадження інновацій на промислових підприємствах: матеріали Головного управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/>.

24. Впровадження інновацій на промислових підприємствах: матеріали Головного управління статистики у Донецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua/>.

25. Впровадження інновацій на промислових підприємствах: матеріали Головного управління статистики у Луганській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lugastat.lg.ua/>.

26. Інноваційна активність промислових підприємств: матеріали Головного управління статистики у Дніпропетров-

ській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnprstat.gov.ua/>.

27. Інноваційна активність промислових підприємств: матеріали Головного управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/>.

28. Інноваційна активність промислових підприємств: матеріали Головного управління статистики у Донецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua/>.

29. Інноваційна активність промислових підприємств: матеріали Головного управління статистики у Луганській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lugastat.lg.ua/>.

30. Innovation performance review of Ukraine / United Nations Economic Commission for Europe. – New York and Geneva, 2013. – 127 p.

31. Джерела фінансування інноваційної діяльності: матеріали Головного управління статистики у Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnprstat.gov.ua/>.

32. Джерела фінансування інноваційної діяльності: матеріали Головного управління статистики у Запорізькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zp.ukrstat.gov.ua/>.

33. Джерела фінансування інноваційної діяльності: матеріали Головного

управління статистики у Донецькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua/>.

34. Джерела фінансування інноваційної діяльності: матеріали Головного управління статистики у Луганській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lugastat.lg.ua/>.

35. World Development Indicators 2015: Structure of demand// The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wdi.worldbank.org/table/4.8#>.

36. Капітальні інвестиції в Україні за січень-грудень 2013 року: експрес-випуск Державної служби статистики України №107/0/03.4вн-14 від 24.02.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

37. Валовий регіональний продукт за 2013 рік: експрес-випуск Державної служби статистики України № 49/0/02.5вн-15 від 30.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

38. Капітальні інвестиції в Україні за січень-березень 2015 року: експрес-випуск Державної служби статистики України №241/0/03.4вн-15 від 26.05.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

39. Капітальні інвестиції в Україні за січень-березень 2014 року: експрес-випуск Державної служби статистики України №270/0/03.4вн-14 від 26.05.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Надійшла до редакції 11.05.2015 р.